

«ՍԵՎԱՆԻ Խ.ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ» ՊՈԱԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ**

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝

**Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի
ձևավորումը առարկայի դասավանդման
ընթացքում**

ՀԵՂԻՆԱԿ՝

ՆԱՐԱ ԱՎԵՏՅԱՆ

ԽՈՒՄԲ/ԱՌԱՐԿԱ՝

6-րդ խումբ, Հայոց լեզու և գրականություն

ՂԵԿԱՎԱՐ՝

ԱՐՄԻՆԵ ԱԼԲԵՐՏԻ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ՍԵՎԱՆ 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ.....	5
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	19
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	21

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Գլոբալիզացիայի գործընթացները, ժողովրդավարական վերափոխումները սոցիալ-քաղաքական և տնտեսական կյանքում պայմանավորում են լայնածավալ փոխակերպումներ ժամանակակից կրթական տարածքում: Կրթությունը կոչված է ապահովելու մանկավարժական գործընթացի ոչ միայն դաստիարակչական և զարգացնող գործառույթի իրականացումը, այլև սոցիալ-մշակութային: Կրթության արդիականացման հայեցակարգը նոր պահանջներ է առաջադրում կրթական համակարգին, որոնք ենթադրում են ժամանակակից կրթված, բարոյական, նախաձեռնող մարդկանց զարգացող հասարակության անհրաժեշտությունը, ովքեր կարող են ինքնուրույն որոշումներ կայացնել ընտրովի իրավիճակում, ունակ համագործակցության, որը բնութագրվում է շարժունակությամբ, դինամիզմ՝ պետության ճակատագրի համար խորը պատասխանատվության զգացումով:

Հետազոտության արդիականությունը: Աճող սերնդի մեջ արժեքային համակարգի ձևավորման, գեղարվեստական կրթության ու գեղագիտական դաստիարակության հարցը այսօր դարձել են համաժողովրդական և համապետական հիմնախնդիր: Ներկայումս նշանակալից է գեղարվեստական կրթության դերը հանրակրթական դպրոցներում աշակերտների գեղագիտական և արժեքային համակարգի դաստիարակության ընդհանուր համակարգում: Դրա նշանակությունը անհատի զարգացման ու ձևավորման մեջ բխում է գեղագիտական բուն էությունից, գեղագիտական հարաբերությունների բազմակողմանիությունից, որը կապված է հատկապես մարդու, բնության, արվեստի, հասարակության, ինքն իր հետ ունեցած փոխհարաբերություններից, ինչն ընդգրկում է անհատի գիտակցության, ինչպես նաև արժեքային համակարգի ձևավորման և գործունեության ողջ բնագավառը: Հանրակրթական դպրոցում զանազան միջոցներով գեղարվեստական գործունեության կազմակերպման համակարգում արժեհամակարգի ձևավորման առաջնային դերը, անշուշտ, պատկանում է հայոց լեզվի և գրականության ուսուցմանը: Այն համարվում է հիմք՝ դպրոցականների մոտ արժեքային համակարգ ձևավորելու և դաստիարակելու հարցում: Դպրոցականի բուն գեղագիտական ունակությունների ձևավորումը սերտորեն կապված է նրա գեղարվեստական կրթության հետ, նրա բարոյական կերպարի,

համոզմունքների, իդեալների ձևավորման հետ, որը նշանակում է, որ գեղարվեստական գործունեությունը զգալիորեն ներագրում է անհատի արժեքային համակարգի ձևավորման վրա, այդ արժեքների կարգավորման և համակարգման վրա: Դպրոցականների գեղարվեստական գերծունեության ակտիվացումը ժամանակակից և հրատապ խնդիր է, որը պետք է լուծել զուտ գիտականորեն հիմնավորված մեթոդներով ու եղանակներով: Ակտիվացնելով դպրոցականների գեղարվեստական գործունեությունը՝ միաժամանակ մենք լուծում ենք գեղագիտական դաստիարակության խնդիրները: Այդ նպատակին հասնելու համար մանկավարժը պետք է լավ տիրապետի դպրոցականների հետ աշխատելու մանկավարժական մեթոդներին, ուսումնական գործընթացի կազմակերպման ու վարման սկզբունքներին ու հնարներին: Այսպիսի մեթոդիկայի հմուտ կիրառման պայմաններում միայն հայոց լեզուն և գրականությունը կարող են դրսևորել իրենց կրթական ու դաստիարակչական նշանակությունը, առավել ակտիվ ու նպատակային դարձնել դպրոցականների գեղարվեստական գործունեությունը և արժեհամակարգի ձևավորումը: Հաշվի առնելով ուսումնադաստիարակչական աշխատանքների կարևորությունը ներդաշնակ ձևավորված անհատի համար՝ դեռ հին ժամանակներից խիստ ուշադրություն է դարձվել ուսումնական և դաստիարակչական աշխատանքների վրա:

Հետազոտության նպատակը: Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է դպրոցականների համար ձևավորել արժեքային համակարգ առարկայի դասավանդման գործընթացում:

Ելնելով ուսումնասիրության նպատակից՝ սահմանվում են հետևյալ **խնդիրները**՝

- ուսումնասիրել արժեքների հայեցակարգը և բնույթը
- քննարկել դպրոցականների համար արժեհամակարգի ձևավորումը:

ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՄԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Արժեքը վարքագծի մի տեսակ ուղենիշ է, որը որոշում է անհատի գործունեության նպատակը: Կախված անձի կամ նյութական աշխարհի, մեկ այլ անձի կամ սեփական «ես»-ի գնահատողական վերաբերմունքի օբյեկտից՝ արժեքները պայմանականորեն բաժանվում են նյութական, սոցիալական և հոգևոր: Լինելով իդեալական կարգի ձևավորում՝ արժեքները գործնական ներդրում են ստանում մարդկանց իրական վարքագծի մեջ: Արժեքի ներքին կառուցվածքը դրսևորվում է իմաստի միջոցով՝ առարկայի կամ գործընթացի իմաստային բովանդակությունը, դրա հատկությունների, առանձնահատկությունների մասին տեղեկատվությունը. ֆենոմենը գնահատվում և վերագրվում է որոշակի արժեքային համակարգին: Այստեղ ընդգծվում է իմաստը, առաջնային գնահատականը, որը կարող է վերածվել անհատականության վրա հսկայական ազդեցություն ունեցող ավելի բարդ համակարգի¹:

Արժեհամակարգի սուբյեկտի և օբյեկտի միջև կապերի աճն ու ընդլայնումը թույլ են տալիս պնդել, որ դրա տարրերի միջև սերտ հարաբերություն կա պատճառահետևանքային, տարածական, ժամանակային, արտաքին և ներքին հարաբերությունների մակարդակում: Անցյալ դարի ամենահայտնի սոցիոլոգներից մեկը՝ Ֆլորիան Ջնավիեցկին, պնդում էր, որ աշխարհը բաղկացած է միայն իրերից և արժեքներից: Մինևույն ժամանակ, «արժեքներն ավելի կարևոր են, քան իրերը, քանի որ դրանք շատ ավելի մեծ ազդեցություն ունեն մարդու կյանքի, նրա գործունեության և նրա ձգտումների բովանդակության վրա, քան իրերը»: Իրերը ոչ մի ազդեցություն չունեն մարդու վարքի վրա, և արժեքները պարզապես պայմանավորում և որոշում են այն²:

Ցանկացած բան կարող է արժեք դառնալ, եթե հասարակական հարաբերությունների գործընթացում մարդիկ դրան հատուկ նշանակություն են տալիս: Եվ հակառակը, արժեքը կարող է պարզապես մի բան լինել, եթե պարզվի, որ սոցիալական հարաբերությունների ընթացքում անհատները դրան մեծ նշանակություն

¹ Абдульханова - Славская, А. Диалектика человеческой жизни / А. Абдульханова – Славская. - М.: Мысль, 1999. – 224 с.

² Адамова, А. Г. Сущность духовно-нравственного воспитания учащихся в контексте системного подхода// ВЕСТНИК. – 2008. – № 7. – С. 26.

չեն տալիս: Արժեքները վարքագծի կանոններն են, որոնցով խումբը փորձում է պահպանել և կարգավորել այն գործունեությունը, որը կապում է իր անդամներին: Քանի դեռ մարդիկ մշտապես առաջնորդվում են խմբում սահմանված նորմերով և կանոններով, աջակցում նրանց՝ դրանց համաձայն գործելու պատրաստակամությամբ և մյուսների կողմից համապատասխան գործողությունների ըմբռնման հայտարարություններով, մինչ այդ կանոնները մնում են արժեքներ: նրանց համար:

Արժեքները ձևավորվում են անհատական մակարդակում, ուստի դրանք չեն կարող վերացվել հրամանագրով կամ կանոնակարգով: Անհնար է, օրինակ, դիմել անհատների «բանական ձայնին», գտնել համոզիչ փաստարկներ այն բանի օգտին, որ իրենց շահի համար ավելի լավ կլիներ գործել այնպես, ինչպես պահանջում են սոցիալական առաջնորդները, և մարդիկ կսկսեն գործել. գործել այս ռացիոնալ հիմնավորված պահանջներին համապատասխան:

Արժեքների տեսության մեջ «արժեք» կատեգորիան հայտնվում է որպես կախված պատմական զարգացումներից, սոցիալական պայմաններից, սոցիալական հարաբերություններից, բացարձակ և հարաբերական, օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ դիալեկտիկայից: Այս մոտեցումը հիմնված է մարդկանց գործնական կարիքների վրա, որոնք արժեքների սուբյեկտիվ գործոններ են, քանի որ դրանք կազմում են առարկայի ներքին սահմանումը: Օբյեկտիվ գործոնը, ըստ հետազոտողների, ձևավորվում է դրանց կրողի իմանենտ որակներով: Յուրաքանչյուր հասարակություն ունի յուրահատուկ արժեհամակարգ: Արժեքների այն շարքը, որը անհատը սովորում է սոցիալականացման գործընթացում, նրան տրվում է հասարակության կողմից:

Ուսումնասիրության մեջ դրված խնդրի լուծումը պահանջում էր դասարանում կրտսեր աշակերտների արժեքների ձևավորման մոդելի մշակում: Մոդելը մտավոր կամ գործնականում ստեղծված կառույց է, որը վերարտադրում է իրականության որոշակի մասը պարզեցված (իդեալականացված, սխեմատիկ) ձևով:

Մոդելավորման մեթոդը թույլ է տալիս ուսումնասիրել իրական համակարգի բնութագրերը, հարաբերությունները և հատկությունները: Ժամանակակից կենցաղային կրթության ամենակարևոր նպատակը և հասարակության և պետության առաջնահերթ խնդիրներից մեկը կրթության, սոցիալական և մանկավարժական աջակցությունն է ՀՀ լիարժեք քաղաքացու ձևավորման համար: Պայմանների խնդիրը «մանկավարժական»

երանգավորում է ստանում Վ.Ի. Անդրեևա, Ա.Յա. Նախնա, Ն.Մ. Յակովլևա, Ն.Վ. Իպոլիտովա, Մ.Վ. Զվերևա, Բ.Վ. Կուպրիյանովա, Ս.Ա. Դինինսան և ուրիշներ, որոնք արտացոլված են «մանկավարժական պայմաններ» տերմինի բազմաթիվ մեկնաբանություններում: «Մանկավարժական վիճակ» տերմինը սահմանվում է որպես որոշակի միջավայր կամ հանգամանք, որը դրական կամ բացասաբար է ազդում մանկավարժական երևույթների, գործընթացների, համակարգերի, անհատականության գծերի ձևավորման և զարգացման վրա³:

Մանկավարժական պայմանները համարվում են.

1) մանկավարժական ազդեցության ցանկացած միջոցառման և նյութական և տարածական միջավայրի հնարավորությունների ամբողջությունը.

2) մանկավարժական համակարգի բաղադրիչ, որն արտացոլում է ներքին և արտաքին տարրերի ամբողջությունը, որոնք ապահովում են դրա արդյունավետ գործունեությունը և հետագա զարգացումը. մանկավարժական համակարգի բաղադրիչներից մեկի իմաստալից բնութագիրը, որն է բովանդակությունը, կազմակերպչական ձևերը, ուսումնական միջոցները և ուսուցչի և աշակերտների միջև հարաբերությունների բնույթը:

3) համակարգված աշխատանք՝ պարզաբանելու օրինաչափությունները՝ որպես կրթական գործընթացի կայուն օղակներ.

Մանկավարժական պայմանների տեսական վերլուծությունը ցույց տվեց տարբեր մոտեցումներ և կարծիքներ «մանկավարժական պայմաններ» հասկացության սահմանման հարցում:

Գիտնականները մանկավարժական պայմանները համարում են՝ կրթության բովանդակության օբյեկտիվ հնարավորությունների մի շարք, որոնք ապահովում են մանկավարժական առաջադրանքի հաջող լուծումը. այն հանգամանքները, որոնցում ակադեմիական առարկաները, դրանց դասավանդման, վերապատրաստման և կրթության մեթոդները ներկայացված են լավագույն փոխհարաբերություններով, ինչը հնարավորություն է տալիս մի կողմից արդյունավետ ուսուցանել, մյուս կողմից՝ հաջող սովորել. «Ուսումնական միջավայրի ձևերի, մեթոդների և միջոցների մի շարք, որոնք

---

³ Алексеева, В. Г. Молодой рабочий: Формирование ценностных ориентаций [Текст] / В. Г. Алексеева. – М. : Мысль, 1983. – 222 с.

նպաստում են ուսուցման արդյունավետությանը»։ «հանգամանքներ, որոնք որոշում են մանկավարժական գործընթացի զարգացման որոշակի ուղղություն»։

Բացահայտելով մանկավարժական պայմանների էությունը, տեսակներն ու գործառույթները՝ Ն.Դուխանինան առաջարկում է դրանց հետևյալ դասակարգումը.

- կազմակերպչական (խմբերի օպտիմալ զբաղվածություն և ուսուցչի մասնագիտական պատրաստվածություն. առարկա-առարկա հարաբերություններ, ուսումնական գործընթացի կազմակերպում՝ ուսուցման ակտիվ ձևերի և մեթոդների կիրառմամբ՝ առարկայական վերապատրաստման առարկաների առանձնահատկություններին համապատասխան. - մեթոդական (ուսուցման մեթոդներ և ձևեր),

- մեթոդական և գործիքային (նորարարական մեթոդներ, մոդուլային վերապատրաստման համակարգ),

- իմաստալից (վերապատրաստման բովանդակության համապատասխանություն և համապատասխան ընտրություն, աշխատանքային ծրագրերի մշակում, առարկայական ուսուցման ակադեմիական առարկաների մեթոդական և դիդակտիկ աջակցություն),

- բովանդակային նպատակաուղղված (համակարգային վերլուծության վրա հիմնված կրթական գործընթացի կառուցում, աշակերտների սուբյեկտիվ փորձի ակտուալացում և վերապատրաստման բովանդակության մեջ դրա ներգրավում, աշակերտակենտրոն ուսուցման պահանջներին և հիմնական դրույթներին համապատասխանելը),

- նյութատեխնիկական (նոր տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառում՝ սանիտարահիգիենիկ պահանջներին համապատասխան),

- մոտիվացիոն (իրենց մասնագիտական կարողությունների զարգացման մակարդակի համակարգված ախտորոշում, դրանց ձեռքբերումների ներկայացում),

- անձնական (առարկա-առարկայական հարաբերություններ ուսուցչի և աշակերտի միջև՝ հաշվի առնելով աշակերտների անհատական տարիքային առանձնահատկությունները):

Այսպիսով, մանկավարժական պայմանները սահմանում ենք որպես ուսումնական գործընթացի կազմակերպման առանձնահատկություններ, որոնք որոշում են

դաստիարակության, կրթության և անձի զարգացման արդյունքները, օբյեկտիվորեն ապահովում դրանց հասնելու հնարավորությունը: Մանկավարժական կարևորագույն պայմանը դասերի բովանդակության տարրերի նպատակային ընտրությունն ու ձևավորումն է՝ ուղղված դպրոցականների արժեքների ձևավորմանը:

Երեխաներին ծանոթացնել մարդկանց արձագանքին ուրիշների ուշադրությանը, հոգատարությանը (դպրոցականներին կարող է խնդրել դիտել, թե ինչպես են հարազատները փոխկապակցված միմյանց հետ, ինչն է մարդուն ուրախացնում, ինչն է վրդովեցնում, ինչ վիրավորանքներ կարող է մի մարդ հասցնել մյուսին և այլն): Վիզուալիզացիայի տեխնիկա. երեխաները փակ աչքերով պատկերացնում են, որ իրենց չափերը փոքրացել են և սողում են քարի վրա: Փոքրիկ անպաշտպան զգալով՝ երեխան փորձում է կիսվել իր տպավորություններով, ինչն օգնում է հասկանալ, որ բոլոր կենդանի արարածները պաշտպանության, համակրանքի, ջերմության, օգնության կարիք ունեն: Դրամատիզացիա. Յուրաքանչյուր երեխա ունի «թատերական բնագո», որն օգնում է ավելի սուր արձագանքել ուրիշների վարքագծին և հնարավորություն է տալիս ուղղակիորեն արտահայտել վերաբերմունքը գործողությունների միջոցով: Խաղի գործունեությունը որոշակի բարոյական իրավիճակում ինքնադրսևորվելու հնարավորություն է ստեղծում: Խաղի նյութը և դերերը օգնում են աշակերտներին զգալ զգացմունքները, որոնք կապված են կարեկցանքի գիտակցման հետ: Դասերը կարող են սահմանել արժեքների զարգացման և աշակերտների կրթման ընդհանուր խնդիրները՝ ազգային կրթական իդեալին ավելի լիարժեք հասնելու համար՝ հաշվի առնելով ազգային և տարածաշրջանային պայմանները և ուսումնական գործընթացի առանձնահատկությունները: Ուսումնական գործընթացում և դասարանում համոզումը ձեռք է բերվում տարբեր տեխնիկայի և մեթոդների կիրառմամբ՝ ազգային-հիմնարար ավանդույթների հետ կապված նյութի ընթերցում և վերլուծում, էթիկական գրույցներ, պարզաբանում, վեճերի առաջարկություն:

Էթիկական գրույցի նպատակն է խորացնել բարոյական հասկացությունները, ընդհանրացնել և համախմբել գիտելիքները, ձևավորել բարոյական հայացքների և համոզմունքների համակարգ: Էթիկական գրույցը գիտելիքների համակարգված և հետևողական քննարկման մեթոդ է, որը դպրոցի պրակտիկայում դիտվում է որպես աշակերտների բարոյական դաստիարակության կազմակերպման հատուկ ձև:

Էթիկական գրույցի նպատակը աշակերտներին էթիկական նորմերի, վարքագծի մշակույթի կանոնների իմացությամբ զինելն է. բարոյական վարքագծի հմտությունների և կարողությունների ձևավորում, բարոյական չափանիշների պահպանում. սեփական և ուրիշների նկատմամբ հարգանքի տածման զարգացում, բարոյական չափանիշները պահպանելու և մարդկային հարաբերություններում բարոյական չափանիշները խթանելու անհրաժեշտության ձևավորում:

Զրույց վարելու մեթոդաբանությունը, էթիկական գրույցը, նախատեսում է հաշվի առնել աշակերտների անհատական և տարիքային առանձնահատկությունները, նրանց դաստիարակության մակարդակը, աշակերտների և դպրոցի թիմի անձնական կարիքները: Որպեսզի խոսակցությունը չվերածվի մենախոսության կամ չվերածվի անշահախնդիր շատախոսության, պետք է պահպանել հետևյալ պահանջները.

Քննարկելիս անհրաժեշտ է՝

- օգտագործել բարոյական և էթիկական իրավիճակներ, համապատասխան բովանդակություն.
- պահպանել գրույցի մեջ ներդրված գիտական վավերականության սկզբունքները, բարոյական հասկացությունների մատչելիությունը.
- «Ուսուցիչ-աշակերտ» համակարգում հարաբերությունների մարդասիրացում և ժողովրդավարացում.
- ընտրել քննարկման համար այնպիսի հարցեր, որոնք կառաջացնեն երեխաներին անկեղծ գրույց վարել.
- աշակերտների նկատմամբ անհատականության վրա հիմնված մոտեցում ցուցաբերել (հաշվի առնելով աշակերտի անձնային որակները, անհատական և տարիքային առանձնահատկությունները, դրա հիման վրա գրույցի բովանդակությունը անձնապես նշանակալից դարձնել յուրաքանչյուր աշակերտի համար),
- իրականացնել երկխոսական և սիմուլյացիոն խաղ. մոտեցում;
- նյութը կապել դասարանի իրական կյանքի, երեխաների կյանքի խնդիրների հետ.
- Տեղանքը նույնպես կարևոր դեր է խաղում էթիկական պատմության ընկալման մեջ:

Շրջակա միջավայրի հուզական ազդեցությունը պետք է համապատասխանի պատմության մտադրությանը և բովանդակությանը: Կրտսեր աշակերտներին կարելի է տանել էքսկուրսիաների, որտեղ երեխաները ծանոթանում են միջավայրին, իսկ պատմությունը կուղեկցվի կոնկրետ օրինակներով:

Ավելի մեծ տարիքի աշակերտների համար կարելի է կիրառել տարրական տեխնիկա՝ «Դուք պետք է դա անեք», «Բոլորն էլ դա անում են» արտահայտությունների տեսքով: Բացատրությունը պետք է օգտագործվի միայն այնտեղ և միայն այն դեպքում, երբ դա իսկապես անհրաժեշտ է ինչ-որ բան բացատրելու, բարոյական դիրքորոշումների մասին տեղեկացնելու համար, երբ անհրաժեշտ է ազդել աշակերտի գիտակցության և զգացմունքների վրա: Կրկին, օգտագործելով այս մեթոդը դասարանում, դք կարող ենք երեխաներին սովորեցնել բակերում ապրող անօթևան կենդանիների մասին և քննարկել դրական գործողություններ, որոնք մենք կարող ենք անել կենդանիների նկատմամբ: «Բոլորն էլ դա անում են, բոլորը փորձում են կերակրել անօթևան կենդանիներին, որպեսզի կենդանիներն ավելի երկար ապրեն և զգան մեր հոգատարությունը իրենց հանդեպ»: Համոզումը որպես դաստիարակության մեթոդ ապահովում է բոլոր մեթոդների արդյունավետությունը, ընկած է ընտանի կենդանու մասնագիտական կողմնորոշման հիմքում և, համապատասխանաբար, որոշում է նրա գործունեությունը և վարքագիծը: Հավատքը ընտանի կենդանու համար անձնական նշանակություն ունեցող (այսինքն՝ կյանքում փորձարկված) գիտելիք է և ձևավորում է նրա աշխարհայացքը: Կ.Դ.Ուշինսկին կարծում էր, որ կրթության հիմքը համոզումն է, և համոզելու վրա կարող է ազդել միայն համոզումը: Համոզումն ուղղված է ընտանի կենդանու տրամաբանությանը և մտքին: Ուստի ուսուցիչը պետք է առաջնորդվի ֆորմալ տրամաբանության սկզբունքներով, որոնք ներառում են նկատառումների որոշակիությունը, որը ձեռք է բերվում հստակ և կոնկրետ խոսքի միջոցով. հիմնավորման հետևողականություն և հետևողականություն; հայտարարությունների վավերականությունը. Համոզելու արդյունավետության հիմնական պայմանները.

- ուսուցչի անձնական համոզմունքը
- նրա մասնագիտական խորը կոմպետենտությունը
- աշակերտների անհատական հոգեկան բնութագրերի և թիմի հոգեբանության տարրերի իմացություն և հմուտ օգտագործում

- դիմել ոչ միայն աշակերտի գիտակցությանը, այլև նրա ենթագիտակցական, հուզական-զգայական և կամային ոլորտներին
- աշակերտների հետ շփվելու, լսելու, համակրելու կարողություն
- նյութի ներկայացման հետևողականություն, հստակություն և ճշմարտացիություն
- բացություն, հուզականություն և լավատեսություն
- տարբեր հայտարարություններ ապացուցելու, հերքելու և բացատրելու կարողություն՝ հստորեն օգտագործելով փաստերն ու օրինակները:

Օրինակ՝ ուսումնական գործընթացի մեթոդներից է: Օրինակը տալիս է կոնկրետ դերային մոդելներ և այդպիսով ակտիվորեն ձևավորում է գիտակցություններ, զգացմունքներ, համոզմունքներ, ակտիվացնում է գործունեությունը: Օրինակի մասին խոսելիս նկատի ունենք առաջին հերթին կենդանի կոնկրետ մարդկանց օրինակը՝ ծնողներ, ուսուցիչներ/դաստիարակներ, ընկերներ: Կամ գրքերի, ֆիլմերի, պատմական դեմքերի հերոսների օրինակներ: Դասին կարող էք բերել հսկայական թվով օրինակներ՝ կապված բարոյականության, համերաշխության, գեղագիտության հետ: Օրինակ՝ երեխաների մեջ բնության և բուսականության հանդեպ սեր սերմանելու համար կարող էք օրինակներ բերել ցանկացած կոնկրետ վայրերի մասին՝ շեշտելով. ոչ ոք աղբ չի զցում, միկրոշրջանը մաքուր օդով է լցված, դու հաճույք ես ստանում փողոց դուրս գալուց և այլն»: Երեխաների ամեն օր տեսածի հետ կապված կոնկրետ օրինակներ, համեմատությունները դեր կխաղան երեխաների գեղագիտական և բարոյական որակների զարգացման գործում: Երեխաները իսկապես կցանկանան իրենց բակը բարեկարգել, չվիճել, խնամել ծաղիկները, գուցե նույնիսկ մրցակցային բնույթն իր դերը խաղա, բայց մենք ավելի լավն ենք, և մենք ավելի գեղեցիկ: Օրինակի հոգեբանական հիմքը իմիտացիա է: Իմիտացիան անհատի գործունեությունն է: Որպես կանոն, ցածր դասարանների աշակերտները նմանակում են նրանց, ովքեր ամենաուժեղ տպավորությունն են թողնում իրենց վրա: Այսպիսով, հաշվի առնելով անհատի ընկալման այս օրինաչափությունները, պետք է ապահովել, որ լավ սկզբունքների կրողները լինեն հաճելի և գրավիչ, իսկ արատների կրողները թշնամանք առաջացնեն: Հարկ է նշել, որ կրթության մեթոդները գործում են բարդ և հակասական միասնությամբ: Որոշիչ է լինելու նրանց ներդաշնակ կազմակերպված համակարգը: Միանգամայն

հնարավոր է, որ ուսումնական գործընթացի որոշակի փուլում այս կամ այն մեթոդը կարող է կիրառվել քիչ թե շատ մեկուսացված ձևով: Կարծում եմ, որ առարկայի դասերը պետք է հիմնված լինեն բոլոր մեթոդների կիրառման վրա, քանի որ դրանք համակցված կրերեն լավագույն արդյունքը: «Արժեքներ» և «արժեքային կողմնորոշումներ» հասկացությունները բազմաչափ են: Մարդկային կյանքի տարբեր պահերին առաջին պլան են մղվում տարբեր արժեքներ: Հասարակության հիմնական արժեքները ձևավորվում են այն նպատակների և խնդիրների հիման վրա, որոնց նա բխվում է որոշակի պատմական ժամանակաշրջանում և արտացոլում է սոցիալական հիմնարար կարիքները: Յուրաքանչյուր հասարակություն ունի յուրահատուկ արժեհամակարգ: Արժեքների այն շարքը, որը անհատը սովորում է սոցիալականացման գործընթացում, նրան տրվում է հասարակության կողմից: Տարրական կրթության շրջանակներում ակադեմիական առարկան արժեքների ձևավորման ամենամեծ հնարավորություններն ունի: Դասերը կոչված են ձևավորելու առաջին հերթին քաղաքացիական ինքնության և էկոլոգիական մշակույթի հիմքերը, ինչպես նաև նպաստելու ազգային հիմնական արժեքներին ծանոթանալուն, արժեքային կողմնորոշումների ձևավորմանն ու զարգացմանը, նշանակալի անձնական որակներին:

Հայոց լեզվի և գրականության մի շարք պահանջների կողքին կարևորվում է նաև առարկաների դասավանդման ընթացքում անհատի և քաղաքացու կերպարի և արժեքային համակարգի ձևավորման խնդիրը:

Հայ գրականության դասավանդման հիմնական նպատակներից մեկը անհատի հոգևոր և մտավոր զարգացմանը, անձի արժեքային համակարգի ձևավորմանն նպաստելն է, որի իրականացման համար անհրաժեշտ է սովորողներին հաղորդակից դարձնել հայ ժողովրդի ժառանգությանը, ազգային ու համամարդկային իդեալներին ու ձգտումներին, գրական հերոսների օրինակով և գրական երկերի գաղափարագեղարվեստական հարստությամբ նրանց մեջ սերմանել բարոյական արժեքներ՝ մարդասիրություն, բարություն, ընկերասիրություն, ազնվություն, բարեխղճություն, պատվախնդրություն, պատասխանատվություն, հաստատակամություն և լիարժեք ու ներդաշնակ մարդու բարոյական այլ հատկանիշներ:

Հասարական-քաղաքական կյանքում կատարվող տարաբնույթ երևույթներն ազդում են հատկապես նոր սերնդի մտածողության, ազգային արժեքների նկատմամբ մոտեցումների և հոգևոր ընկալումների վրա: Ապագա կերտողը, հայ հոգևոր արժեքները պահպանողն ու շարունակողը այսօրվա սերունդն է լինելու և նրա վաղվա գործելակերպը ու ազգապահպան դերը այսօր պայմանավորված է ձեռք բերած գիտելիքներով ու դաստիարակությամբ, պայմանավորված է անհատի արժեքային համակարգի, ազգային հոգեկերտվածքի ձևավորմամբ, որի բարդությունն հատկապես ընկած է ն՛ լեզվի, ն՛ գրականության ուսուցչի ուսերին:

Հայ ժողովուրդ ազգային արժեքների մեծագույններից է արժեքներ, ոնք վաղուց արդեն հատելով տարծության սահմաններ և ժամանակ, դարձել են համամարդկային մշակույթի, գեղագիտության ու բարոյական չափանիշների անքակտելի մասը:

Հայ երեխայի արժեքային համակարգի ձևավորման գործում կարևոր է լեզվի, հավատի, հողի, ջրի, քարի, Արարատ լեռան, մայր Արաքսի, հայոց խաչքարների, վանքերի հանդեպ ակնածանքի, հիացումի, հպարտության զգացումների սերմանումը:

Հայոց երկրից բերած հողն ու ջուրը անգամ թշնամու ապարանքում զորություն, ուժ և համարձակություն են ներշնչում Արշակ թագավորին (Փ. Բյուզանդ «Հայոց պատմություն»):

Քարը հայի խորհուրդն է, նրա կամքի ու հառության խորհրդանիշը: Քարը շնչում է Ս. Կապուտիկյանի , Հ. Սահյանի և շատ այլ բանաստեղծների մոտ:

Հոգևոր արժեքների և Հայաստան աշխարհի խորհրդանիշների օրինակներ են Ե. Չարենցի «Ես իմ անուշ Հայաստանին», Հ. Սահյանի «Ախր ես ինչպես», Պ. Սևակի «Անլռելի զանգակատունը», և շատ այլ ստեղծագործություններ, որոնք տեղ են գտել գրականության ծրագրերում:

Արժեքային համակարգ են կազմել «Սասնա ծռեր դյուզազներգության հերոսների բարոյական նկարագրի մեջ են խտացված »(Ազնվություն, վեհանձնություն, ճշմարտություն, ազատասիրություն և հայրենասիրություն, ահա այն բարձր գաղափարները, որոնք հատուկ են հայ մարդուն):

Արժեքային համակարգի ձևավորման գործըթացն անկարելի է պատկերացնել առանց հայ կանանց և մայրերի:

Դասավանդման ընթացքում ուսուցչի նպատակն է՝ սովորողների հասկանալի դարձնել, որ հայոց պատմության մեջ հայ կնոջ և մոր կերպարը, ծնողապաշտպանությունը չպետք է առանձնացնել բարոյական մյուս արժեքներից:

Արժեքային համակարգի ձևավորման մեջ մեծ տեղ պետք է զբաղեցնի մարդասիրությունը, բարությունը, միմյանց օգնելու և սատարելու ունակությունը: (Ալ. Շիրվանզադե «Արտիստը», Նար-Ղոս «Ես և նա»):

Եվ վերջապես, մեծ է գրականության դերը հատկապես մատղաշ սերնդի հայրենասիրության, դաստիարակության գործում: Մեր հայրենասիրական գրականությունը կատարյալ է, դրանք իրենց մեջ խտացնում են հայրենիքի պատմությունը, ոգին, և ուսուցչին մնում է դրանք փոխանցել սովորողներին: Հայրենասիրության դաստիարակումը տվել է իր պտուղները: Հայ ժողովրդի լավագույն զավակներն անօրինակ արդյունքներ գործեցին 44-օրյա պատերազմում: 18-19 տարեկան պատանիներ միանգամից հասունացան, կռվեցին արյունարբու թշնամու դեմ:

Հայրենասիրական յուրաքանչյուր ստեղծագործություն թափանցում է աշակերտի հոգու մեջ և դաստիարակում վեհ ու գեղեցիկ զգացմունքներ:

ԴԱՍԻ ՊԼԱՆ

Դասարան՝ 8-րդ

Առարկա՝ Գրականություն

Ուսուցիչ՝ Նարա Ավետյան

Դպրոց՝ Ճամբարակի միջն. դպրոց

Թեմա	Հովհաննես Թումանյան, <<Թմկաբերդի առումը >> պոեմի գաղափարը 2/2
Նպատակ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ունենա գրական սեռերի (արձակ, չափածո, դրամատուրգիա) և ժանրերի (վեպ, վիպակ, պատմվածք, նովել, բանաստեղծություն, պոեմ, բալլադ) մասին նվազագույն իմացություն 2. Ձևավորել գիտելիք կերպարի վերլուծության, բնավորության ու վարքագիծը համեմատելու վերաբերյալ 3. Պատկերացում տալ պոեմի բովանդակության մասին 4. Դատողություններ անի չարի ու բարու մարդկային լավ և վատ արարքների մասին
Վերջնարդյունք	<p>Կկարողանա՝</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Բացատրել տեքստի գլխավոր ասելիքը , գաղափարը 2. Ցույց տալ դեպքերի հաջորդական ընթացքը և բացահայտել գրական կերպարի զարգացումը 3. Ճանաչել և առանձնացնել պոեմի որևէ հատվածի կերպարներին: (ցուցաբերի հանդուրժողականություն և մարդասիրություն) 4. Մտքերն անկաշկանդ շարադրել և ներկայացնել ստեղծագործության մեջ առկա պատկերավորման միջոցները (Հ31) արտահայտի, հիմնավորի և պաշտպանի սերիական տեսակետը (դիրքորոշումը)
Խնդիրներ	<ul style="list-style-type: none"> • Կկարողանա բացատրել պոեմի գլխավոր գաղափարը, ասելիքը, ցույց տա գլխավոր գաղափարն արտահայտող նախադասությունը,, միտքը, հիմնավորի գրավոր և բանավոր խոսքով: (լեզվական գրագիտություն և կարողություն) • Տեքստից ելնելով՝ կազմել հարցեր և պատասխանել հարցերին, փորձելով բացատրել տեքստի գլխավոր գաղափարը: (լեզվական գրագիտություն և կարողություն) • Ստեղծագործության համար հորինել ավարտ(տնային) փոփոխություն և զարգացում: • Գտնի լրացուցիչ նյութեր տվյալ ժամանակաշրջանի աշխարհագրական վայրի մասին • Առանձնացնել կերպարների արտաքինը նկարագրող տեղերը:

Միջառարկայական կապեր- Հայոց լեզու, պատմություն, երաժշտություն, աշխարհագրություն, հասարակագիտություն:

Խաչվող կամ ընդհանրական հասկացություններ- Պատճառ և հետևանք, անհատներ և հարաբերություններ, ժամանակ և տարածություն

Անհրաժեշտ նյութեր- Դասագիրք, ձայնագրիչ, «Թմկաբերդի առումը» պեմի ձայներիզը՝ Ա. Քոչարյանի ընթերցանությամբ, Ալ.Սպենդարյանի «Ալմաստ» օպերայի ձայնագրությունը, Հ. Թումանյանի Ջավախքում հեռադիտակով բերդին նայող լուսանկաները:

Խթանում

Ուսուցիչը գրատախտակին գծում է T-աձև աղյուսակ (դասավանդման նյութ 2) և աշակերտներին առաջարկում թվարկել մարդկային լավ ու վատ որակներ: Աշակերտները տեղերից ասում են, իսկ ուսուցիչն աղյուսակի մի կողմում գրանցում է միայն դրական հատկանիշները, մյուս կողմում՝ բացասականները(10 բույն):

Իմաստի ընկալում

T-աձև աղյուսակը՝ ուսուցիչն իր համառոտ խոսքում ասում է, որ «Թմկաբերդի առումը» պոեմում հեղինակը նույնպես ներկայացրել է մարդկային տարբեր(լավ ու վատ) հատկանիշներ:

Այնուհետև նա կարդում է պոեմի «Նախերգանքը», որից հետո կազմակերպում է քննարկում հետևյալ ուղղությամբ:

Շատ համառոտ փորձեք մեկնաբանել այս խոսքերը.

1. Մենք ամենքըս յուր ենք կյանքում
Մեր ծննդյան փուչ օրից,
Հերթով գալիս, անց ենք կենում
Էս հանցավոր աշխարհից:
2. Երնե՛՛հ նըրան, որ իր գործով
Կապրի անվերջ, անդադար:
3. Չարն էլ է միշտ ապրում անմեռ,
Անեժք նըրա չար գործին...

Քննարկման ամփոփման համար սովորողները պետք է նշեն, թե որն էր առանձնացված հատվածների հիմնական ասելիքը:

Այունհետև սովորողները կարդում են 5-րդ հատվածը և նշումներ կատարում հերոսների վերաբերյալ: Որից հետո գույգերով քննարկում և կազմում են Թաթուլ իշխանի, Նադիր շահի և Թմկա տիրուհու բնութագրերը: Նախ տեքստից դուրս են գրում կերպարներին բնութագրող հեղինակային խոսքերը, որից հետո ինքնուրույն բնութագրում են հերոսների և նրանց մարդկային հատկանիշները:

Օրինակ՝ Թաթուլ իշխան

Թաթուլն անհաղթ, աննընկուն,

Ջորք ու բաբան խորտակվել են, Նըրա բերդը միշտ կանգուն:

«Թաթուլ իշխանը քաջ էր, նրան հաղթել հնավարո չէր, նրա թշնամիները մշտապես պարտվում էին»: (25 ըուպե)

Կշռադատում

Ջույգերը ներկայացնում են հերոսների անձնային հատկանիշները, ուսուցիչը զրանցում է դրանք, որից հետո անդրադարձ են կատարում խթանման փուլում կազմված ուղյուսակին՝ համապատասխանեցնելով կամ ավելացնելով նոր հատկանիշներ: (10 ըուպե):

Գնահատում կամ ինքնագնահատում:

Անդրադարձ-Ո՞վ է համարվում լավ մարդ և ինչու՞: Ո՞վ է հիշում դրվատանքով և ինչու՞: Ումի՞ց եք օրինակ վերցնում կամ ու՞մ կուզեիք նմանվել և ինչու՞:

Տն. հանձն.- Պոեմի համար հորինել այլ ավարտ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ամփոփելով «Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում» հետազոտական աշխատանքիս թեման՝ նշեմ, որ արժեքի հայեցակարգը ոչ միայն ամենակարևոր սոցիոլոգիական հասկացություններից մեկն է, որը հնարավորություն է տալիս բացատրել աշակերտների սոցիալական գործողությունները, այլև նրանք ստեղծում են անհատների մի ամբողջ սոցիալական խմբի մշակութային աշխարհը:

Արժեքները հասարակության հիմնական հիմքերն են, թե որքանով են դրանք միատարր դառնալու ապագայում, որքան ներդաշնակորեն կարելի է համատեղել տարբեր սոցիալական խմբերի արժեքները, մեծապես կորոշի մեր հասարակության և ամբողջ երկրի զարգացման հաջողությունը: .

Անձնական կողմնորոշումների համակարգը շարունակական դինամիկայի մեջ է: Որոշակի կյանքի իրավիճակներում մարդը կարող է գործել այս համակարգի տարբեր մակարդակներում: Անհատի արժեքային-իմաստային կողմնորոշումների հոգեբանական հիմքը կարիքների, շարժառիթների, հետաքրքրությունների, նպատակների, իդեալների, համոզմունքների, աշխարհայացքի բազմազան կառուցվածքն է:

Աշակերտների սոցիալականացման գործընթացում ձևավորվում և զարգանում են անհատի արժեքային-իմաստային կողմնորոշումները: Աշակերտների կյանքի ուղեցույցների և արժեքների նույնականացումը, ինչպես նաև երիտասարդների շահերի իմացությունը հնարավորություն է տալիս առավել արդյունավետ կառուցել ուսումնական գործընթացը, կանխել անհատական չլուծված խնդիրներից բխող հնարավոր բացասական հետևանքները և ժամանակին արձագանքել փոփոխություններին, հասարակության պահանջներին:

Մեր երկրում կրթությունը ներկայացնող հիմնական պահանջներից մեկն այն է, որ սովորողը գիտակցի հայ ժողովրդի ու հառց պետության դերը համաշխարհային քաղաքակրթության մեջ, ունենա ազգային մտածողություն, լինի ազգային ավանդույթների կրողը, իմանա իր իրավունքներն ու պարտականությունները, լինի օրինապահ, ազնիվ, մարդասեր, նախաձեռնող:

Իսկ ազգային արժեքներն ու մշակույթը պիտի գնահատվեն և փոխանցվեն սերնդեսերունդ, որպեսզի ապրի հայը, սիրի իր երկիրը և պայքարի հայրենիքի համար: Գրականության լավ ուսուցմամբ է ձևավորվում արժեքային համակարգը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Աբդուլխանովա - Սլավսկայա, Ա. Մարդկային կյանքի դիալեկտիկա / Ա. Աբդուլխանովա - Սլավսկայա. - Մ.: , 1999. – էջ 224:
2. Ադամովա, Ա.Գ. Ուսանողների հոգևոր և բարոյական դաստիարակության էությունը համակարգված մոտեցման համատեքստում // ԲՈՒԼԵՏԻՆ. – 2008. – N 7. – էջ 26:
3. Ալեքսեևա, Վ. Գ. Երիտասարդ աշխատող. Արժեքային կողմնորոշումների ձևավորում / Վ. Գ. Ալեքսեևա. – Մ.:, 1983. – էջ 222:
4. Ալեքսեևա, Վ.Գ. Արժեքային կողմնորոշումները որպես կյանքի գործունեության և անձի զարգացման գործոն // Հոգեբանական ամսագիր.Մ., – 1984 թ. – No 5. – էջ. 63-70.
5. Անիսիմով, Ս.Ֆ. Հոգևոր արժեքներ. արտադրություն և սպառում / Ս. Ֆ. Անիսիմով. - Մ.: – 2008. – 15-45 էջ.
6. Անիսիմով, Ս.Ֆ. Իրական և երևակայական արժեքներ / Ս. Ֆ. Անիսիմով. – Մ., 2003. – 183 էջ.
7. Անիշչենկո Վ.Պ. Մարդը որպես բարձրագույն արժեք շրջակա միջավայրի հետ փոխգործակցության համակարգում // Շրջակա միջավայր և մարդ. – Իժնսկ, 2003. – N 3. – էջ. 5: